

Daniel Bakota

Trasy turystyczno-rekreacyjne i dydaktyczne w obrębie Częstochowy na przełomie XX i XXI wieku

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna 13/2, 215-226

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Daniel BAKOTA*

Trasy turystyczno-rekreacyjne i dydaktyczne w obrębie Częstochowy na przełomie XX i XXI wieku

Streszczenie

Celem pracy jest ukazanie istniejących w obrębie Częstochowy tras turystyczno-rekreacyjnych i dydaktycznych, jak również trasy opracowanej przez autora niniejszego artykułu. W pracy, mającej charakter poglądowy, omówiono cztery szlaki piesze (Szlak Orlich Gniazd, Szlak Jury Wieluńskiej, Szlak Walki 7 Dywizji Piechoty i Szlak im. druha Zygmunta Łęskiego), dziewięć szlaków rowerowych (Jurajski Szlak Rowerowy Orlich Gniazd, Jurajski Szlak Rowerowy im. Zygmunta Krasieńskiego, Jurajski Szlak Rowerowy Olsztyński, Jurajski Szlak Rowerowy „Dębówcówka”, Szlak Krzepicki, Szlak Działoszyński, Szlak wokół Gór Sokolich, Rowerowy Szlak Lubliniecki i Szlak Rowerowy Przełomu Warty), szlak wodny Warty i jeden szlak samochodowy – Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego. Ponadto omówiono ścieżki dydaktyczne oraz ścieżki rekreacyjne przebiegające przez Częstochowę. Przy omawianiu szlaków turystycznych autor skupił się przede wszystkim na ich przebiegu, bez większego omawiania tego, co można zobaczyć, podążając nimi.

Słowa kluczowe: Częstochowa, turystyka, rekreacja, szlaki turystyczne, ścieżki dydaktyczne, ścieżki rekreacyjne.

Wprowadzenie

Częstochowa, uznawana za jeden z czterech ośrodków pielgrzymkowych świata, nie musi być kojarzona tylko z Jasną Górą. Mieszkańcy miasta (i nie tylko) mogą poznać wiele innych walorów, które są owocem przeszłości historycznej. Poznanie to ułatwić mogą istniejące (i nowo powstające) trasy turystyczno-rekreacyjne. Dlatego też omówienie tychże tras stanowi główny cel pracy. Są to

* Dr, Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie.

zarówno trasy piesze, rowerowe, jak i kajakowe. Przemierzając nimi, można zapoznać się z licznymi walorami antropogenicznymi. Ważnym czynnikiem wpływającym na atrakcyjność turystyczną Częstochowy są też liczne walory przyrodnicze, z którymi można się zapoznać, podążając pieszo, m.in.: Aleja Brzozowa (ul. Bialska, dzielnica Parkitka), Las Aniołowski i parki podjasnogórskie (park im. Stanisława Staszica i park 3 Maja).

Podstawową metodą badawczą, którą wykorzystano przy pisaniu niniejszej pracy była analiza materiałów źródłowych. Ponadto zastosowano metodę syntetyczną, indukcyjną i dedukcyjną. Wyszukiwano następujące problemy badawcze:

- Jakie trasy turystyczno-rekreacyjne i dydaktyczne przebiegają w obrębie Częstochowy?
- Czy istnieją jeszcze zakątki Częstochowy, przez które można by było prowadzić trasę turystyczno-rekreacyjną?

1. Szlaki turystyczne

Częstochowa z racji tego, że jest położona na Wyżynie Małopolskiej i znajduje się na przejściu Jury Wieluńsko-Częstochowskiej w Jurę Krakowsko-Częstochowską, stała się miastem, w którym początek bierze – albo przebiega w jego okolicy – wiele szlaków turystycznych: Szlak Orlich Gniazd (szlak czerwony) – jest to szlak pieszy, bierze swój początek w Krakowie i przez Morsko, Bobolice, Mirów, Złoty Potok, rezerwat Sokole Góry, Olsztyn, Kusięta Nowe, Złotą Górę prowadzi do Starego Rynku w Częstochowie; Szlak Jury Wieluńskiej (szlak czerwony) – szlak pieszy, jest przedłużeniem Szlaku Orlich Gniazd. Bierze początek w Częstochowie na Starym Rynku i przez Częstochowę-Aniołów (stacja PKP), Mstów, Kolonię Borowno, Kruszyń, Ważne Młyny, Wąsosz prowadzi do Wielunia; Szlak Walki 7 Dywizji Piechoty (szlak zielony) – szlak pieszy, rozpoczyna się w Kręciwilku i przez Skrajnicę, Sokole Góry, Biskupice, Zrębice, Krasawę, Siedlec Janowski prowadzi do Złotego Potoku¹. Pieszy jest także liczący ok. 8 km – Szlak im. druha Zygmunta Łęskiego (Częstochowa – Olsztyn, szlak żółty).

Przez Częstochowę przebiega także kilka szlaków rowerowych. Izabella Sowier-Kasprzyk, w swojej publikacji pt. *Rozwój turystyki rowerowej w północnej części Jury Krakowsko-Częstochowskiej*, poświęca uwagę 7 szlakom, tj.:

- Jurajski Szlak Rowerowy Orlich Gniazd (szlak czerwony) – najbardziej popularny i najdłuższy tego typu szlak w Polsce (wiedzie z Częstochowy do Krakowa, liczy 188 km). W Częstochowie szlak ten ma 5 km (przebieg: **Stary Rynek – ul. Mirowska – ul. Hektarowa – Olsztyn – Złoty Potok – Ogrodzieniec – Kraków**);

¹ B. Snoch, *Mała encyklopedia Częstochowy*, Częstochowa 2002, s. 170.

- Jurajski Szlak Rowerowy im. Zygmunta Krasińskiego (szlak zielony) – prowadzi z Częstochowy do Myszkowa i liczy 70 km. Na terenie miasta przebiega na długości 7 km (przebieg: **Stary Rynek – ul. Mirowska – ul. Dzielna – ul. Sporna – lewy brzeg Warty – ul. Zawodziańska – ul. Mstowska – ul. Wodociągowa** – Mstów – Janów – Żarki – Myszków);
- Jurajski Szlak Rowerowy Olsztyński (szlak czarny) – liczy 78 km. W Częstochowie szlak ten przebiega na długości 6,5 km (przebieg: **PKP Częstochowa-Raków – ul. Rejtana – aleja Pokoju – ul. Wojciecha Korfatego – Kręciwilk** – Odrzykoń – Skrajnica – Olsztyn – Zrębice – Piasek – Julianka – Przyrów – Święta Anna – Lipnik – Żuraw – Małusy – Srocko – Mirów);
- Jurajski Szlak Rowerowy „Dębowcówka” (szlak niebieski) – prowadzi z Częstochowy do Poraja (liczy 15,5 km). Na terenie miasta szlak ma dł. 1 km (przebieg: **ul. Bugajska** – Korwinów – Dębowiec – Choroń – Poraj);
- Szlak Krzepicki (szlak czarny) – wiedzie z Częstochowy do Krzepic (liczy 44 km). W Częstochowie szlak ten ma 9 km (przebieg: **promenada Czesława Niemena – Las Aniolowski – ul. Sosabowskiego – ul. Michałowskiego – ul. Dmowskiego – ul. Traugutta – ul. Kaspra del Buffalo** – Biała – Kłobuck – Złochowice – Opatów – Iwanowice – Krzepice);
- Szlak Działoszyński (szlak czerwony) – prowadzi z Częstochowy do Działoszyna (ma 48 km). Na terenie miasta szlak ma dł. 6 km (przebieg: **promenada Czesława Niemena – Las Aniolowski – ul. Sosabowskiego – ul. Michałowskiego – ul. św. Brata Alberta – ul. Narcyzowa – ul. Ludowa – ul. Młodości** – Czarny Las – Miedźno – Zawady – Lindów – Działoszyn);
- Szlak wokół Gór Sokolich (szlak zielony) – przebiega z Częstochowy do Olsztyna i liczy 34 km. W Częstochowie szlak ten przebiega na długości 2,5 km (przebieg: **Kręciwilk – Mirów – stara droga – ul. Bugajska (wiadukt)** – Sokole Góry – Biskupice – Zrębice – Turów – Kusięta – Olsztyn)².

Oprócz powyższych szlaków rowerowych, których łączna długość na terenie Częstochowy wynosi 37 km, można wymienić jeszcze dwa: Rowerowy Szlak Lubliniecki, który zaczyna się przy zbiorniku Bałtyk w dzielnicy Lisiniec (ok. 48 km) oraz Szlak Rowerowy Przełomu Warty (dł. 31,5 km) – przebiega z Częstochowy do rynku we Mstowie³.

Innym ciekawym szlakiem, który przebiega z Częstochowy do Mstowa, jest – Szlak wodny Warty. Rozpoczyna się w Częstochowie, na zachodnim brzegu rzeki (przy ul. Rzecznej). W trakcie spływu, biorąc pod uwagę teren Częstochowy, mija się: Zakład Wodociągów Miejskich; hotel „Ibis”; most trasy szybkiego ruchu DK-1; miejsce, gdzie Kucelinka wpada do Warty; hotel „Scout”; zbrocza Złotej Góry; górę Kamień (oddalona od rzeki o 650 m); górę Rodzik; górę Skal-

² I. Sowier-Kasprzyk, *Rozwój turystyki rowerowej w północnej części Jury Krakowsko-Częstochowskiej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Hotelarstwa i Turystyki w Częstochowie”, nr 2, Częstochowa 2008, s. 45–47.

³ Tamże, s. 45.

ki; górę Sołek; a następnie dociera się do „jazu” w Mirowie (5 m przed jazem należy zatrzymać się i wysiąść na lewym brzegu rzeki i ok. 60 m przenieść kajak, po czym ponownie go zwodować). Kolejnym interesującym punktem spływu jest Brama Mirowska (wyodrębniona jest przez dwa ostańce: od północy przez Skalę Balikową, a od południa przez skałki Jaś i Małgosia). Za koniec pierwszego etapu spływu uznaje się ośrodek jezdziecki TKKF „Pegaz”, w okolicy którego znajduje się uroczysko Gąszczyk wchodzące w skład wzgórza określonego nazwą: Przeprośna Górka. Po ponownym zwodowaniu kajaka opuszczamy tereny wchodzące w skład miasta. Kolejnymi miejscowościami na trasie są Jaskrów i Mstów (kończymy w nim spływ)⁴.

Na uwagę zasługuje także Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego. Jest to szlak samochodowy, który tworzy 36 obiektów związanych m.in. z górnictwem, hutnictwem i kolejnictwem. Swoją początek szlak bierze w Częstochowie i obejmuje trzy miejskie obiekty: Muzeum Produkcji Zapalek, Muzeum Historii Kolei i Muzeum Górnictwa Rud Żelaza⁵.

2. Ścieżki dydaktyczne

Największym kompleksem zieleni urządzonej na terenie Częstochowy, w którym przebiega przyrodnicza ścieżka dydaktyczna, jest Las Aniołowski. Zajmuje on obszar ponad 65,5 ha. Zlokalizowany jest pomiędzy dwoma dzielnicami: Północ i Wyczerpy (rozciega się od wałów Dwernickiego na południu do ul. Sojczyńskiego-Warszyca na północy). Ścieżka składa się z 21 przystanków tematycznych.

Przebieg ścieżki: przystanek 1 – „Rola lasu”; przystanek 2 – „Budowa warstwowa lasu”; przystanek 3 – „Drzewostan Lasu Aniołowskiego, drzewa liściaste i iglaste”; przystanek 4 – „Siewki i nasiona”; przystanek 5 – „Podszyt”; przystanek 6 – „Runo leśne w Lesie Aniołowskim”; przystanek 7 – „Bluszcz pospolity”; przystanek 8 – „Ściółka leśna i jej rola”; przystanek 9 – „Ogień w lesie oraz inne zagrożenia”; przystanek 10 – „Murszejące drzewo”; przystanek 11 – „Ekosystem leśny”; przystanek 12 – „Kręgowce”; przystanek 13 – „Ssaki Lasu Aniołowskiego”; przystanek 14 – „Ptaki Lasu Aniołowskiego”; przystanek 15 – „Gady i płazy Lasu Aniołowskiego”; przystanek 16 – „Bezkřogowce”; przystanek 17 – „Owady Lasu Aniołowskiego”; przystanek 18 – „Ślimaki, pajęczaki i inne bezkręgowce występujące w Lesie Aniołowskim”; przystanek 19 – „Ptaki pozostające lub przylatujące na zimę”; przystanek 20 – „Skrzynki lęgowce” i przystanek 21 – „Niezwyczajne przystosowania zwierząt”⁶.

⁴ E. Trzeciak (red.), *Szlak wodny Warty: Częstochowa – Mstów*, Częstochowa 2009, s. 25–37.

⁵ *Szlak Zabytków Techniki. Mapa Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego*, Katowice 2013.

⁶ *Las Aniołowski. Przewodnik po przyrodniczej ścieżce edukacyjnej*, Częstochowa 2009, s. 3, 5.

Kolejną przyrodniczą ścieżką dydaktyczną w Częstochowie, znajdującą się w dzielnicy Parkitka (przy ul. Białskiej), jest Aleja Brzozowa. Ścieżka ma ok. 2,5 km długości. Jej początek znajduje się u zbiegu ul. Białskiej i ul. Sikorskiego (początek wyznacza tablica informacyjna). Ostatnia z tablic edukacyjnych – 14 – mieści się przy skrzyżowaniu ul. Białskiej z ul. Zakopiańską. Ścieżkę zaprojektowano w celu rozpropagowania wśród dzieci, młodzieży, ale również i dorosłych, walorów przyrodniczych i krajobrazowych ww. Alei Brzozowej.

Ryc. 1. Aleja Brzozowa – plan przyrodniczej ścieżki dydaktycznej

Źródło: *Aleja Brzozowa. Przewodnik po przyrodniczej ścieżce dydaktycznej dla średniozaawansowanych i zaawansowanych*, Częstochowa 2007, s. 4.

Przebieg ścieżki: przystanek 1 – „Słów kilka o Alei Brzozowej”; przystanek 2 – „Co dają nam zadrzewienia w krajobrazie?”; przystanek 3 – „Co warto wiedzieć o brzozie brodawkowatej...”; przystanek 4 – „Poznajemy pozostałe brzozy rodzime”; przystanek 5 – „Dalecy krewni”; przystanek 6 – „Historia życia pew-

nej brzozy”; przystanek 7 – „Co daje nam brzoza, a co dawała naszym przodkom...”; przystanek 8 – „Niecو więcej informacji o brzozie w medycynie”; przystanek 9 – „Trzy słowa o drewnie brzozowym”; przystanek 10 – „Co śpiewa w konarach drzew Alei Brzozowej...”; przystanek 11 – „Skrzydłaci rezydenci”; przystanek 12 – „Zdrowotne problemy brzozy, potrafi leczyć, ale i sama choruje”; przystanek 13 – „Co gryzie brzozę...?” i przystanek 14 – „Drzewa nie śmieć”⁷ (zob. ryc. 1).

Przykładem ścieżki edukacyjnej może być także opracowana przez nauczycieli geografii trasa w dzielnicy Lisiniec (ma ok. 5 km). Nauczyciele pracowali pod kierunkiem Bożeny Dobosik – doradcy metodycznego geografii w Samorządowym Ośrodku Doskonalenia w Częstochowie. Trasa składa się z siedmiu stanowisk dydaktycznych: cmentarz św. Rocha (stanowisko 1); cmentarz ewangelicko-augsburski i ul. św. Rocha (stanowisko 2); park Lisiniec – stawy Adriatyk, Bałtyk i Pacyfik oraz ich otoczenie (stanowisko 3–5); skrzyżowanie ul. Wręczyckiej i Wielkoborskiej (stanowisko 6) oraz cmentarz komunalny i jego otoczenie (stanowisko 7)⁸.

3. Ścieżki rekreacyjne

3.1. Ścieżka wokół Złotej Góry

Atrakcją tej ścieżki, położonej w kamieniołomie „Emilia”, jest m.in. Park Miniatur Sakralnych, w którym mieści się statua Jana Pawła II (jej wysokość wynosi 13,5 m). Jej przebieg jest następujący:

- **I wariant** – od parkingu dochodzimy ścieżką, która wiedzie wzdłuż górnego brzegu kamieniołomu (wzdłuż ulicy Kusieckiej), a następnie, podążając ulicą Kusiecką aż do ulicy Srebrnej, mamy – wzdłuż całej drogi – widok na Częstochowę.
- **II wariant** – nie dochodzimy do parkingu, tylko na skrzyżowaniu ścieżki i drogi schodzimy w dół, na dno kamieniołomu, i ścieżką dochodzimy do ulicy Marmurowej, Ceglanej i Złotej, lub przed ulicą Marmurową skręcamy ścieżką w prawo i wchodzimy pod górę do ul. Kusieckiej i następnie podążamy do ulicy Srebrnej. Do ścieżki na dnie kamieniołomu można też dojść ze ścieżki wzdłuż górnej krawędzi kamieniołomu, jeśli skręcimy w lewo w dół tuż przed ulicą Kusiecką.

⁷ *Aleja Brzozowa. Przewodnik po przyrodniczej ścieżce dydaktycznej dla średniozaawansowanych i zaawansowanych*, Częstochowa 2007, s. 1–47.

⁸ B. Dobosik, *Opis stanowisk dydaktycznych w dzielnicy Lisiniec*, [w:] B. Dobosik (red.), *Zadania dydaktyczne dla nauczycieli prowadzących edukację przyrodniczą w dzielnicy Lisiniec w Częstochowie*, Częstochowa 2007, s. 4–5.

- **III wariant** – od parkingu, szeroką ścieżką na wschód, podążamy w stronę ulicy Mirowskiej. Przemierzając tę trasę, mijamy pagórek, na którym mieszczą się resztki prywatnego wapiennika. Następnie docieramy do Rodzinnego Ogródka Działkowego „GWAREK”, skąd w lewo – wzdłuż ulicy Mirowskiej – podążamy do szczytu Złotej Góry, na której stoi krzyż i tablica informacyjna upamiętniająca istniejący w tym miejscu podczas II wojny światowej obóz jeniecki (Warthelager)⁹.

3.2. Ścieżka w dolinie Warty na odcinku Częstochowa – Mirów

Trasa przebiegająca w dolinie Warty składa się z trzech części: Częstochowa – Mirów, Mirów – Jaskrów i Jaskrów – Mstów. Z racji tego, że tematem przewodnim pracy są trasy turystyczno-rekreacyjne w obrębie Częstochowy, to na szczególną uwagę zasługuje przede wszystkim pierwszy odcinek tej trasy: Częstochowa – Mirów¹⁰.

Punkt startowy mieści się przy kościele św. Jana z Dukli (Zawodzie). Z centrum miasta do tego punktu można dotrzeć pieszo (1,1 km) albo skorzystać z komunikacji miejskiej (nr 11, 13, 18, 28, 31 i 33). Należy wtedy wysiąść koło rynku Gabriela Narutowicza. Trasa prowadzi wschodnim zboczem Złotej Góry aż na jej północną część wierzchołkową (jej wysokość wynosi ok. 270 m n.p.m.). Połą drogą ze Złotej Góry zmierzamy w kierunku zabudowań Zawodzia. Idąc ul. Mangonową i Srebrną, docieramy do oczyszczalni ścieków „Warta”. W jej pobliżu znajdują się osadniki oczyszczalni, wśród których usytuowane są utwardzone alejki, którymi zmierzamy na zachód do góry Skalki. Z wysokiego wału przeciwpowodziowego, który zabezpiecza wieś Komorniki i osadniki oczyszczalni przed zalaniem, można podziwiać pierwszą bramę Mirowskiego Przełomu Warty – tzw. Bramę Warty (tworzą ją dwa wzgórza – góra Sołek i góra Skalki)¹¹.

Na wschód od góry Skalki położony jest Popławski Dół. W odległości 1 km od Popławskiego Dołu (na wschód), idąc wzdłuż Warty, docieramy do skarpy w Mirowie. Ten odcinek kończy się na moście w Mirowie, którym przechodzimy na drugą stronę rzeki i kierując się czerwonymi znakami Szlaku Jury Wieluńskiej, wracamy do Częstochowy. Po drodze mijamy łąkowe zbiorowiska zastępcze i docieramy do wzgórza określanego górą Sołek. Z tego punktu roztacza się widok na rozlewiska Wyczerp i Aniołowa, na wzgórze Skalki i Górę Ossona, ale także na kominy Fortum S.A. i dwie wieże archikatedry św. Rodziny. Pod zachodnim zboczem góry Sołek zaczynają się podmokłe łąki Wyczerp. Kolejnym punktem podróży jest góra Rodzik (wysokość 250 m n.p.m.). Idąc wzdłuż

⁹ M. Głowacki, *Tajemnice Złotej Góry*, [w:] M. Antoniewicz, G. Majkowski (red.), „Ziemia Częstochowska”, nr 39, Częstochowa 2013, s. 110, 112.

¹⁰ S. Cabała, C. Gębicki, K. Pierzgałski, J. Zygmunt, *Mirowski Przełom Warty. Przewodnik przyrodniczy*, Częstochowa 2007, s. 6.

¹¹ Tamże, s. 24–27.

starorzecza, dochodzimy do lasu, który na znacznej powierzchni zachował charakter łągu wierzbowo-topolowego. Ostatnim punktem naszej wędrówki jest góra Kamień (Aniołów)¹².

Kilka słów należy poświęcić także drugiemu odcinkowi: Mirów – Jaskrów, ponieważ swój początek ma jeszcze w granicach Częstochowy. Na uwagę zasługuje Brama Mirowska i ośrodek jeździecki TKKF „Pegaz”, w okolicy którego mieści się uroczysko Gąszczyk. Wchodzi ono w skład wzgórze, które określa się nazwą Przeprośna Górka¹³ (zob. ryc. 2).

Ryc. 2. Plan ścieżki w dolinie Warty na odcinku Częstochowa – Mirów

Źródło: S. Cabała, C. Gębicki, K. Pierzgałski, J. Zygmunt, *Mirowski Przełom Warty. Przewodnik przyrodniczy*, Częstochowa 2007, s. 23.

¹² Tamże, s. 28–43.

¹³ Tamże, s. 47–51.

3.3. Ścieżka od Aresztu Śledczego na Zawodziu do zbiorników wodnych przy Hucie Częstochowa (ścieżka przebiega wzdłuż Warty)

Ścieżka została opracowana przez autora pracy. Jej długość wynosi ok. 6 km. Punkt startowy znajduje się przy Areszcie Śledczym na wschodnim brzegu Warty, a końcowy przy zbiornikach wodnych Huty Częstochowa (na mapie zaznaczono dodatkowo trasę od zbiorników do linii tramwajowej. Innym środkiem transportu pozwalającym dotrzeć do centrum miasta są autobusy MPK odjeżdżające z przystanku Kucelin-Huta – są to autobusy nr 13, 19, 28).

Atrakcją dla spacerowiczów na samym starcie jest Areszt Śledczy (nr 1 na mapie)¹⁴, znajdujący się na wschodnim brzegu Warty (warto nadmienić, że od samego początku idziemy ok. 5 km nasypem, na którym znajduje się przystosowana do spacerów i jazdy rowerowej ścieżka – na samym początku krótki odcinek jest brukowany, natomiast pozostały odcinek jest utwardzony). Kilkanaście metrów od Aresztu Śledczego znajduje się plac Katyński¹⁵ (nr 2 na mapie), po przeciwnej stronie którego mieści się Galeria Jurajska¹⁶ (nr 3 na mapie). Podążając dalej wzdłuż Warty, docieramy do kanału Kohna¹⁷ (nr 4 na mapie). Po pokonaniu kilkuset metrów docieramy do mostu, nad którym przebiega trasa szybkiego ruchu (DK-1). Zaznaczyć jednak należy, że ok. 100 m przed mostem do Warty wpada rzeka Stradomka. Po przejściu pod mostem po prawej stronie mijamy budynki Polontexu¹⁸ (nr 5 na mapie). Podążając dalej, przez cały czas na zachodnim brzegu Warty zarysowują się zabudowania przemysłowe. Kilkaset metrów (ok. 700–800) przed zejściem ze ścieżki utwardzonej na zwykłą wydeptaną dróżkę spotykamy na rzece zachowany fragment torowiska. Spoglądając na lewo, widać stadion miejski. Chcąc zejść z utwardzonej ścieżki, musimy przejść przez tory, które nie są już eksploatowane (wykorzystywane były do transporto-

¹⁴ Początki aresztu, biorąc pod uwagę jego obecną lokalizację i kształt, sięgają 1931 r. Jako Więzienie Państwowe zastąpił on areszt, tzw. odwach, który mieścił się od I połowy XIX w. w ratuszu. Wieloletni spór, jaki toczyły władze miejskie i więzienne, doprowadził do tego, że przeniesiono więzienie do budynków elektrowni mieszczących się u zbiegu ulic Olsztyńskiej i Mirowskiej (Zawodzie). Z racji tego, że areszt mieścił się nad Wartą, to często określa się go jako „wczasy nad Sekwaną”. Zob. <http://www.sw.gov.pl/pl/okregowy-inspektorat-sluzby-wieziennej-katowice/areszt-sledczy-czestochowa/> [stan z 10.01.2014].

¹⁵ Jest to miejsce pamięci osób, które z regionu częstochowskiego zostały pomordowane w 1940 r. w ZSRR z rozkazu Stalina (w Charkowie, w Katyniu, Miednoje i Twerze). Miejsce to powstało pod patronatem Lecha Kaczyńskiego w 2010 r. (w 70. rocznicę zbrodni katyńskiej). Każdej osobie poświęcony został dąb i imienna tabliczka. W 2010 r. posadzono 70 dębów, a w 2011 r. kolejnych 12. Kilka dni po katastrofie lotniczej w Smoleńsku zamontowano także na placu tablicę, która upamiętnia ofiary katastrofy. <http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/28816, czestochowa-plac-katynski.html> [stan z 10.01.2014].

¹⁶ Centrum handlowe, które otwarto 3 października 2009 r. Na terenie galerii znajduje się ponad 200 sklepów, kino Cinema City i liczne kawiarnie i restauracje.

¹⁷ Jest to zlikwidowany kanał rzeczny, płynący dawniej przez Stare Miasto.

¹⁸ Producent przędz, tkanin i firan.

wania surowki do huty). Po przekroczeniu torów ok. 1 km pozostaje nam do pokonania, żeby dotrzeć do dwóch zbiorników wodnych Huty Częstochowa. Obok zbiorników, na zachodnim brzegu Warty, znajdują się budynki spółki Rurexpol (nr 6 na mapie), specjalizującej się w produkcji rur stalowych.

Ryc. 3. Przebieg trasy od Aresztu Śledczego do zbiorników wodnych przy Hucie Częstochowa

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Na terenie Częstochowy istnieje (lub przebiega przez nią) kilka tras turystyczno-rekreacyjnych (szlaki piesze, rowerowe, wodny, jak i samochodowy – Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego). W obrębie miasta zlokalizowane są też przyrodnicze ścieżki dydaktyczne (np. zawierająca 21 przystanków tematycznych ścieżka w Lesie Aniołowskim). Poza tym opracowane są dla czynnie spędzających czas wolny ścieżki rekreacyjne (ścieżka wokół Złotej Góry, ścieżka w dolinie Warty na odcinku Częstochowa – Mirów i stworzona przez autora pracy ścieżka od Aresztu Śledczego na Zawodziu do zbiorników wodnych przy Hucie Częstochowa).

Oprócz istniejących tras turystyczno-rekreacyjnych i dydaktycznych można jeszcze opracować kilka innych, które mogą przyczynić się do poznania najciekawszych zakątków miasta, a także służyć rekreacji. Powinna być podjęta inicjatywa w kierunku stworzenia kilku tras spacerowych po mieście, jak to uczynił np. leżący w województwie śląskim Racibórz. Pobudziłoby to mieszkańców, nie tylko miasta, do aktywnego spędzania czasu wolnego i poznania przy tym walorów turystycznych miasta.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła drukowane

Szlak Zabytków Techniki. Mapa Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego, Katowice 2013.

II. Strony internetowe

<http://www.sw.gov.pl/pl/okregowy-inspektorat-sluzby-wieziennej-katowice/areszt-sledczy-czestochowa/> [stan z 10.01.2014]

<http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/28816,czestochowa-plac-katynski.html> [stan z 10.01.2014]

B. Literatura

I. Publikacje

Aleja Brzozowa. Przewodnik po przyrodniczej ścieżce dydaktycznej dla średnio-zaawansowanych i zaawansowanych, Częstochowa 2007.

Cabała S., Gębicki C., Pierzgański K., Zygmunt J., Mirowski *Przełom Warty. Przewodnik przyrodniczy*, Częstochowa 2007.

Dobosik B. (red.), *Zadania dydaktyczne dla nauczycieli prowadzących edukację przyrodniczą w dzielnicy Lisiniec w Częstochowie*, Częstochowa 2007.

- Głowacki M., *Tajemnice Złotej Góry*, [w:] Antoniewicz M., Majkowski G. (red.), „Ziemia Częstochowska”, nr 39, Częstochowa 2013, s. 105–114.
- Las Aniołowski. Przewodnik po przyrodniczej ścieżce edukacyjnej*, Częstochowa 2009.
- Snoch B., *Mała encyklopedia Częstochowy*, Częstochowa 2002.
- Sowier-Kasprzyk I., *Rozwój turystyki rowerowej w północnej części Jury Krakowsko-Częstochowskiej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Hotelarstwa i Turystyki w Częstochowie”, nr 2, Częstochowa 2008, s. 41–50.
- Trzeciak E. (red.), *Szlak wodny Warty: Częstochowa – Mstów*, Częstochowa 2009.

Abstract

Tourist, Recreation and Educational Routes within Częstochowa at the Turn of the 20th and 21st Centuries

The aim of this paper is to present tourist, recreation and educational routes existing within Częstochowa, as well as the route developed by the author of this article. In this paper, intended for information purposes only, the following trails have been discussed: four hiking trails (Trail of the Eagles' Nests, Wieluń Jurassic Trail, Trail of 7th Infantry Division Battle, Scout Zygmunt Załęski Trail), nine cycling trails (Jurassic Eagles' Nests Cycling Trail, Zygmunt Krasieński Jurassic Cycling Trail, Olsztyn Jurassic Cycling Trail, "Dębowcówka" Jurassic Cycling Trail, Krzepice Trail, Działoszyn Trail, Trail around Falcon Mountains, Lubliniec Cycling Trail and Gorge of The Warta River Cycling Trail), Water Trail of the Warta River and one car trail – Trail of Technology Monuments of the Silesian Province. In addition, educational and recreation trails running across Częstochowa have been discussed. When discussing the tourist trails the author focused primarily on their course, without much discussion of what you can see by following them.

Keywords: Częstochowa, tourism, recreation, tourist trails, educational nature trails, recreational trails.